

Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı, *Irak Türkmen Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yay.: 664, Ankara 1996, XVIII + 405 s.

Eser, “Metin ve Dizinde Kullanılan İşaretler ve Kısaltmalar”, “Ön Söz”, “Giriş”, “Metin”, “Dizin”, “Dil Bilgisi”, “Türkiye Türkçesi Etkisiyle Irak Türkmen Türkçesinde Kullanılan Sözcüklerin Listesi” ve “Kaynaklar” olmak üzere sekiz bölümden meydana gelmiştir.

“Ön Sözde” yazar, Irak Türkmenlerinin ağızlarını inceleyerek yazı ve konuşma dilini karşılaştırdığını ve bunların derinliklerine inerek bugüne kadar kapalı kalmış birçok yönlerine ışık tuttuğunu ifade etmektedir. Eserde, “Kerkük ve Kifri” bölgesinin ağız özellikleri ele alınmış ve incelenmiştir. Yazar, Kerkük ağız örneklerini, değerli halk ozanı Mustafa Gökkaya ile Nasih Bezirgen’in halk şiirlerinden, Kifri ağız örneklerini ise Dr. Muzaffer Kervancı tarafından derlenmiş kasetlerden seçmiştir.

“Giriş” bölümünde, Osmanlının Irak topraklarından çekilmesinden sonra, Irak Türkmenlerinin yaşadıkları acı, ıstırap ve çileli yılları anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümde “Peki kimdir bu Irak Türkmenleri ve oraya ne zaman yerleştiler?” sorusu açıklanmaktadır.

“Metin” bölümünde, ön sözde de ifade edildiği gibi 1. şiirden 26. şiire kadar halk ozanı Mustafa Gökkaya’ya, 27. şiirden 55. şiire kadar olan metinler, Nasih Bezirgen’e aittir. Buradaki metinler halk şiiri, manzum ata sözleri, ninniler ve deyimlerden oluşmaktadır.

Eserin “Dizin” bölümü, sayfa 115’ten 326’ya kadar büyük bir yekûn tutmaktadır.

“Dil Bilgisi” bölümü, Irak Türkmen Türkçesi, Irak Türkmenlerinin Kullandıkları Alfabe, Irak Türkmenlerinde İmlâ Durumu, Ünlüler, Ünsüzler, Soru Edatı, Çokluk, Aidiyet Eki, Ad, Yapım Ekleri, Zarflar, Zamirler, Edatlar, Ünlemler, Fiil, Kişi Ekleri, Fiil Çekimi, İmek Ek Fiili, Fiillerin Birleşik, Yeterlik Fiili, Zarf - Fiiller ve Sıfat - Fiillerden oluşan bölümlerle ve bunların alt bölümlerinden oluşmaktadır.

Irak Türkmen Türkçesi, Kullandıkları Alfabe ve İmlâ Durumu alt başlıklarında, Irak Türkmenlerinin konuştukları Türkçenin Azerî ağzı (Doğu Oğuzca) sahası içine girdiği, yazı dilinde kırk bir harf kullanıldığı ve karışık bir imlâ biçimi gösterdiği vurgulanmaktadır.

Eserin “Ünlüler” bölümünde, ünlülerin birbirine etkisi (büyük ve küçük ünlü uyumu), düzlük - yuvarlaklık uyumu, uzun ve kısa ünlüler, ünlü değişmesi (düşme, türeme, birleşme) konuları incelenmiştir.

Irak Türkmenlerinin yazı dilinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak bulanık a, kısa ı, o ile ö arası bir ses, u ile ü arası bir ses olmak üzere on iki ünlü sesin bulunduğu ve ünlü uyumlarının olduğu ifade edilmiştir.

Irak Türkmenlerinin ünsüz sisteminde, birçok ünsüz değişimi olduğu, ses hâdiselerinin Türkiye Türkçesi ve ağızlarla benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ayrıca burada soru edatı “mı”nın bulunmadığı, soruların ancak ses tonuyla ve vurgudan anlaşıldığı belirtilir.

Eserin “Ad ve Fiil” bölümlerinde, bir dil bilgisi çalışması için gerekli olan inceleme ve bilgilerin kabaca ve kısaca yer yer örnek cümlelerle anlatıldığı görülmüştür.

Eserin sonunda, Türkiye Türkçesi etkisiyle Irak Türkmen Türkçesinde (metinde) kullanılan sözcüklerin listesi (51 kelime) ile “Bibliyografya”da doğrudan kullanılan eserlerin künyesi verilmiştir.

Bu noktada biz, eserin yeni baskılarında veya bundan sonraki çalışmalarda yazarın göz önünde bulunduracağını ümit ettiğimiz birkaç noktaya dokunmak istiyoruz.

1. Eserde “Dizin”e verilen ağırlık “Dil Bilgisi” bölümüne de verilse ve bu bölüm de ayrıntılı bir şekilde incelense daha iyi olurdu. Zannımızca yazar, eserin başlığından da anlaşıldığı gibi “Irak Türkmen Türkçesi Grameri” ifadesi yerine eserin “Dil Bilgisi” bölümünün kısalığı yüzünden “Irak Türkmen Türkçesi” başlığını kullanmış olmalı.

2. Ünsüz değişimleri ve benzeşmelerinin hangi yönde gerçekleştiğinin ifade edilmesi akademik bir gramer yaklaşımıdır. Terimlendirme ve olayların isimlen-

dirilmesi bilimselliğin vasfıdır. Akıcılaşma: b>m değişmesi, sızıcılaşma: k<ğ değişmesi, tonlulaşma ... vb. Gerileyici, ilerleyici benzeşme... vb. gibi.

3. Esere mensur parçalar da alınsaydı her hâlde fonolojik ve morfolojik hâdiseler daha da çoğaltılabilirdi. (hece yutumu, kaynaşması, vurgu (kelime, cümle vurgusu) vb.

4. İsim bahsinde “Sıfatlar” konusuna hiç değinilmemiştir. Her hâlde yazarın ya malzeme eksikliği ya da “Dil Bilgisi” bölümünün kabaca vermek istenmesinden dolayı.

5. “Fiil” bölümünde, Fiil çekimi konuları fonksiyonlarına göre örnek cümleler verilerek anlatılsaydı daha iyi olurdu. Yani öğrenilen Geç. Zaman eki -miş/-miş... ile -ıp/-ip... eki arasındaki fark gibi. Burada konular liste veya tablo gibi verilmek istenmiştir.

6. “Fiil” bölümünde, birleşik fiiller ve tasvirî fiiller konularından hiç haber yoktur. Oysa metinler incelendiğinde birçok birleşik fiilin farklı şekillerle kullanıldığı görülür.

7. Metinlerde, yazarın her hâlde gözünden kaçırdığı ve “Öğrenilen Geç. Zamanın Hikayesi” bölümünde bulunmayan -ıptı/-ipti... ekine rastlanmaktadır. “Bir koyun bağlanıptı” 29/6, “Dokzan koyun ölüptü” 29/8, “... doluptı” 78/7

8. Eserde sentaks ve cümle konularına da kısaca değinilse iyi olurdu, çünkü metinlerde ilginç tamlama ve kelime grupları bulunmaktadır.

9. Sadece manzum eserler göz önüne alınarak yapılan dil çalışmalarının yeterli ve isabetli olmayacağı kanatindeyiz. Bunun yanında manzum eserlerle birlikte mensur eserlerin de birlikte incelenmesi gramer sağlamlığı ve çeşitliliği bakımından daha isabetli ve geçerli olacağı kanaatindeyiz.

Ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız bu eser, Irak Türkmenleri, Türkçesi, tarihi, grameri ve halk edebiyatı ürünlerinin Türk dili ve Türkolojiyle uğraşanlarınca okunup incelenmesi gereken bir özelliğe sahip, faydalı bir çalışmadır. Yazarı kutluyor ve bu çalışmasının devamını diliyoruz.

YARD. DOÇ. DR. MEHMET KARA